

גליון הלכתי - מושלח תן הפוסקים

מרכז גבוה להוראה ודיינות לשכת הפוסקים
בית דין צדק הגדול לשכת הפוסקים
היכלי בתי הוראה המרכזי לשכת הפוסקים
ארץ ישראל

בית דין צדק לשכת הפוסקים

מיסודו של רשכבה"ג שר התורה הגר"ח קניבסקי זצ"ל
ארץ ישראל

ב' דיני שאילת גשמים - ותן טל ומטר

המשנה בתענית י. הביא שיטת רבן גמליאל שמתחילים לומר ותן טל ומטר בשבעה בחשון שהוא ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע האחרון שבישראל לנהר פרת, שהוא המקום היותר רחוק בארץ ישראל שמגיעים ממנה העולי רגלים. ויש להקשות אם אנו חוששים להעולי רגלים שלא יהיו מעוכבים ובצער מחמת הגשמים, אם כן היו צריכין להפסיק מלומר ותן טל ומטר שבועיים לפני הפסח כדי שהדרך יהיה להם בנוח? ואפשר ליישב בהקדם שאלה אחרת, מצינו מחלוקת הראשונים במנין עשרה נסיונות של אברהם אבינו. יש שמנו מיתת שרה. וצריך הסבר, מהו השייכות מיתתה להנסיון של אברהם? והביאור יכול להיות, אחרי שאדם כבר עמד באיזה נסיון ואפילו לא עבר בהעבירה, מגיע יצה"ר מיוחד לראות אולי יצליח עכ"פ שהמנוסה יתחרט על הנהגתו. והיא הקראת יצה"ר שאומרים והסר שטן מלפננו ומאחרינו. ולזה היה נסיון לאברהם אבינו, איך הוא יתייחס לזה, שאחרי כל הסיפור נפטרה אשתו, אולי יתחרט. זהו הנסיון. [ובני הר"ר פרץ שליט"א הוסיף זהו מה שיש כף קטן בלבכותה, שהיה מדידה מדויקת על הבכיה, שלא יהיה מצב של הצלחה להשטן].

ובדרך זה נוכל לומר בחזרה ממצות עלייה לרגל יש נסיון אולי יתחרט על נסיעתו שהוא בצער, ולזה מתייחסים ולא מבקשים כל עוד שלא הגיעו הביתה. וזה ענין גדול להכיר, השטן מנסה ככל האפשר, אם אינו מצליח לפני, בא ומתגבר אח"כ, אולי לא היה צריך ואולי לא היה כהוגן, ואולי יצליח להיות כטועה על הראשונות. והמצליח להתחזק בנקודה זו היא ענין השלימות שהשיג אברהם אבינו. ובפרט למי שמכיר ומעריך גודל ערך השפע שמגיע לעולם מהטל והמטר, אינו עיכוב צער ומניעה, אדרבה הזדמנות ומתנה.

זמן אמירת ותן טל ומטר*

- א. **בברכת השנים** בימות הגשמים צריך לומר ותן טל ומטר לברכה (שאילת גשמים) [ק"י ס"א].
 - ב. מכיון שהיא לשון שאלה, הוי כבקשה ואם שאל אדם **למטר רק בשפתי ולא כוון את לבו כלל לשאלה ובקשה זו**, בודאי אינו נחשב כלל לשאלה ולתפלה לפני בוחן כליות ולב, ואוי לאותה בושח [יסוד ושורש העבודה שער ה' פ"ד ברכה ט].
 - ג. תוספת זו של ותן טל ומטר נעשית לחלק מעיקר **צורת התפלה**, וא"כ בשבח או שתפק במצבים שונים כמו שיברר יצטרך לחזור לתחילת התפלה. [יש כמה נפק"מ בהבנת הענין אם מקטינן שהיא מצורת התפלה, ולא רק דין אזכרה כמו יעלה ויבא (ויתברר ההלכה למעשה בהמשך על מקומו בס"ד), א' אם צריך בתשלומיה **תפלה בציבור**. ב' אם צריך לעשות **תשובה** על הברכות לבטלה היסא ששכח וחזר להתפלל [ארץ צבי כ"ד]. ג' אם שכח בערב שבת ולא הספיק לחזור עד שעבר זמן המנחה, אם חוזר פעמיים במעריב בכה"ג. ד' אם בר"ח מי ששכח בשמונ"ע אחד יעלה ויבא ובשניה שכח ותן טל ומטר. ה' מי שטעה בשבת והתפלל של חול (שדינו להמשיך להתפלל של חול כשנוכח), ושכח ותן טל ומטר, אם צריך לחזור. ו' אם שכחו בתפלת ערבית בליל ז' חשון, שאינו דומה לעלה ויבא שהיא רק אזכרה ואינו חוזר בתפלת ערבית. ז' אשה שהתפללה ושכחה, אם חוזרת להתפלל. ח' בתענית ציבור שכח וטו"מ, אם חוזר לומר שוב ענו ט' לענין תפלה בלחש, אם יכול לומר וטו"מ בקול רם באמצע התפלה להזכיר לציבור, אם היא חלק ממטבע התפלה יאסר, ואם היא אזכרה אין עיכוב].
 - ד. בשלשה במר חשון שואלין את הגשמים, רבן גמליאל אומר בשבעה בו, חמשה עשר יום אחר החג, כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת. אמר רבי אליעזר הלכה כרבן גמליאל. תניא חנניה אומר, ובגולה עד ששים בתקופה [תענית י].
 - ה. בארץ ישראל מתחילים לשאול לגשמים, ואומרים ותן טל ומטר לברכה מליל ז' חשון, עד אחרי מנחה ערב יו"ט הראשון של פסח, ומשם ואילך אומרים ותן ברכה [ק"י ס"א]. הטעם שבא"י שואלים לפני חו"ל, משום שא"י גבוה משאר ארצות, וצריכין יותר להגשמים, ולכן מקדימין לשאול עבורה [מ"ב סק"ה].
 - ו. בחו"ל מתחילים לשאול בליל אור יום ששים אחר תקופת תשרי, שהוא הלילה בין 4 דצמבר ל 5 (כשיש בפרוואר רק 28 ימים).
 - ז. מי שמתפלל מוקדם בלילה שמתחילים לומר ותן טל ומטר (לפני שקיעה, לפני צאה"כ), עכ"ז מתחיל.
 - ח. החזן או השמש יכול להכריז להזכיר הציבור ותן טל ומטר, ואינו חשיב הפסק, מכיון שהיא מסדר התפלה [רל"ו ס"ז].
- *שכח או טעה מלומר ותן טל ומטר***
- ט. ותן טל ומטר היא מקבעת כחלק ממטבע הברכה, ואינו רק כאזכרה בעלמא, ולכן אם שכח לאמרו חוזר בתפלתו [ק"י ס"ד].
 - י. נזכר כשאוחז עוד באמצע ברכת השנים, מזכירו במקום שנוכח, וממשיך בהברכה [מ"ב סקט"ו].

- יא. ואם נזכר לפני ברוך אתה ה', חוזר לפני מילים כשנים הטובות, בכדי שיוכל לברך מעין החתימה [מ"ב סקט"ו].
- יב. **שכח לאמרו בברכת השנים**, ונזכר לפני ברכת שומע תפלה, מכניסו כבקשה בברכת שומע לפני שאומר כי אתה שומע וכו'. ואפילו **סיים הברכה** (שומע תפילה), כ"ז שלא התחיל רצה, יכול לאמרו כתפלה בפניו.
- יג. אם נזכר רק אחרי **שהתחיל רצה**, כל עוד שלא עקר רגליו (פרטיה יתבאר באות שלאח"ז) חוזר לברכת השנים.
- יד. ואם כבר **עקר רגליו**, חוזר לתחילת התפלה, שהרי הוא כשינה צורת התפלה (וי"א בהפסיק ולא עקר בפועל יכול לחזור לברכה שטעה ולהחזיר שוב משם) [אגר"מ ח"ג מ"ו].
- טו. **עקירת רגלים** להיחשב כהפסיק תפלתו, היא א' **כשעקר ממקומו**. ב' **כשהתחיל לומר תחנונים** אחרי יהיו לרצון [מ"ב סק"ח]. ג' באמצע אלקי נצור **הפסיק כדין לענות** קדיש קדושה וברכו (ובכה"ג עדיף לשתוק ולכוון בלא לענות) [שבה"ל ח"ה כ"ג].
- טז. שכח ותן טל ומטר באמצע התפלה, באופן שניתן לו לחזור לברכה שטעה, או שיוכל להשלימו בשומע תפלה. **וטעה וחזר לתחילת התפלה**, ונזכר ההלכה שאין צורך לחזור לתחילה, יפסיק מיד במקום שזכר, ויקפוץ לברכת השנים.
- יז. אמר **ותן טל לברכה**, בלי להזכיר ומטר (שהיא עיקר ההזכרה), הרי היא כהשמיטו, וצריך לחזור כדינה. ואם אמר (מאיזה סיבה בעלמא ששכחו) **ותן מטר לברכה**, אינו חוזר, וממשיך בתפלתו, (אפילו נזכר בסוף ברכת השנים) [ס"ד, הגר"ז ס"ד, וק"י ס"ג].
- יח. בליל ז' חשון שכח להזכירו בתפלת **מעריב**, חוזר (ואינו דומה לשכח יעלה ויבא בתפלת ערבית שאינו חוזר) [ק"י ס"ו].

ספק אם אמר ותן טל ומטר

- יט. **עד שלושים יום מי שמסופק** אם אמר כנכון, הרי היא בחזקת שאמרו כנהוג לפניו בקיץ (ותן ברכה) ודינה כשכח. אבל **לאחר שלושים יום מחזיקין שכבר הורגל השיגרא** לומר ותן טל ומטר [דרכ"מ סו"ס קי"ד, ט"ז קי"ד ס"ב, מ"ב שם סק"ז]. **וש"ץ קבוע מ"ח** יום כבר דינו כלאחר שלושים יום שהוחזק השיגרא [שע"ת קי"ד סקט"ו, ומאמר מרדכי].
- כ. מלבד מעלת שלושים יום כהנ"ל, מי שאמר **תשעים פעמים** (שלא בשעת התפלה) **"ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה"**. וידקדק לומר מילים שלפניה **ולאחריה**, כהנ"ל [שלחן שלמה ס"ד, א"א בוטשאש ד"ה אחר]. יש לדון אם יש איסור הכנה לומר הצי פעמים בשבת [שכ"ג ס"ו וצע"ק].
- כא. אם היה ברור לו **שהיה בדעתו לומר ותן טל ומטר**, ולאחר זמן נסתפק לו אם אמרו כדין, אינו צריך לחזור (אפילו תוך ל' יום). ואם נתעורר הספק מיד אחרי התפלה (תוך ל') יחזור כדינה [מ"ב קי"ד סק"ח בשם מו"ק].

שכח ונזכר לאחר זמן

- כב. שכח לומר ותן טל ומטר ונזכר **אחר זמן תפלה** זו **יתפלל תפלה הבאה פעמיים**, ראשונה לחובה ושניה לתשלומין, שהרי הוא כחסר תפלתו בשינה צורת התפלה. וה"ה אם הוא מסופק תוך שלושים יום, ועבר זמן התפלה זו, מתפלל תפלה הבאה פעמיים [ק"ח י"א, מג"א סקט"ז, מ"ב סק"ח].
- כג. שכח לומר ותן טל ומטר **בתפלת מנחה ערב שבת**, ונזכר לו בליל שבת, י"א שאינו משלימו שוב, שאין תפלת נדבה בשבת [ישועות יעקב סק"ג,

בירור הספיקות באמצע התפלה

שואל ומשיב מהדו"ק ח"ג קס"ט, תהלה לדוד סק"ד, הר צבי נ"ד. יש שצינו זה להמ"ב ק"ח ל"ו, וזה מיוסד על שואל בישועות יעקב עפ"י תוס' ברכות כ"ו: ד"ה טעה, בשכח יעלה ויבא ער"ש שאינו משלימו בליל שבת, הגם שחייב לחזור ולהתפלל. אמנם ידוע מהגר"ח שחלוק יעלה ויבא שהיא אזכרה וא"כ אינו שייך לעיקר צורת התפלה שיוכל להשלימו בליל שבת, משא"כ ותן טל ומטר היא משנה ממטבע התפלה, וכאילו לא התפלל, וא"כ ס"ל שכן חוזר בכה"ג.

כד. שכח **במנחה ערב ר"ח**, ועבר זמן תפלה זו, וממילא מתפלל מעריב פעמיים, אומר יעלה ויבא בשתיקה [ק"ח ס"י ובמג"א]

בן חו"ל שנוסע לא"י, ובן א"י שנמצא בחו"ל

- כה. **בן חו"ל שנמצא בא"י לפני ז' חשון** (זמן שמתחילים בא"י) **ונתכוון לישראל בא"י לימות החורף** (לאחר ששים יום – שמתחילים בחו"ל), ודאי אומר כבן א"י.
- כו. **בן חו"ל שנמצא בא"י לפני ז' חשון**, ונמשך להיות שם כמה ימים אחרי שהחילו לאמרו בא"י, הרי הוא כבן א"י כל זמן שנמצא שם, וכשחוזר לחו"ל לפני ששים יום אומר כבחוו"ל [מנח"מ ח"י ס"ט].
- כז. **בן חו"ל שהגיע לא"י לבקר לפני ששים יום**, (אחרי ז' חשון), י"א **שיאמר כבן א"י** כל זמן שנמצא שמה [בצל החכמה ח"א ס"ב, משנה הלכות ח"א ס"פ, קנה בושם ח"א ס"י, דברי יציב או"ח סס"ט] וי"א **שיאמר ותן ברכה**, ובברכת שומע תפלה **יאמר ותן טל ומטר**, שבוה לא שינה עיקר צורת התפלה מספק [הליכות שלמה תפלה פ"ח כ"א, הגריש"א יו"ט שני כהלכתו פ"י הע"ז, הגר"ח"ק זצ"ל דעת נוטה תפלה קצ"ג]. וכן נוהגין. **וכשחוזר לחו"ל נהגו לומר שוב כבני חו"ל** [אג"מ רשומי אהרן או"ח ח"ב קי"ד, באר משה ח"ז עמ' קצ"ה, קנה בושם ח"י ס"י א"ג, תשובות והנהגות ח"ב נ"ה א"ב].
- כח. **בן חו"ל בחו"ל שאמר בטעות ותן טל ומטר אחר ז' חשון** לפני ששים יום, וכן בן א"י שטעה בחו"ל לאמרו כנהוג לו בא"י, אינו חוזר [רדב"ז, ברכ"י, רעק"א ס"ג, תהלה לדוד סק"א וסק"ב, אגר"מ ח"ב ק"ב].
- כט. **בן א"י שנסע לחו"ל לפני ז' חשון**, יאמר ותן ברכה בברכת השנים, דאזלינן בעיקר בתר המקום ששם נמצא [שבה"ל ח"י כ"ב].
- ל. **בן א"י שיצא לאחר ז' חשון (לפני ששים יום) לבקר** (לא להשתקע שם עם אשתו ומשפחתו), ממשיך לשאול גם בחו"ל [שע"ת סק"ב בשם ברכ"י].

שלח ציבור לבן א"י בחו"ל

- לא. בן א"י (שיצא לאחר ז' חשון) שנמצא בחו"ל (לפני ששים יום) ובדעתו לחזור לא"י, **עדיף שלא יהיה ש"ץ** (משום שהוא יצטרך לומר ותן טל ומטר כדינו, למרות שהציבור עדיין לא התחילו [הגר"ח"ק ולגשמים בעתם עמ' רל"ג, בצל החכמה ח"א ס"ב א"ד]. אבל אם **רוצה או שיש לו יארציט ודאי שיכול** אשרי האיש או"ח ח"א פ"כ קנ"ה, הלכ"ש תפלה פ"ה כ"א]
- לב. אם נתכחן להיות ש"ץ, יאמר **בתפלת הלחש כמנהגו בא"י ותן טל ומטר**, וכשמתפלל **בקול יאמר ותן ברכה** כמנהג המקום [ברכ"י סק"ח, אשי ישראל כ"ג ל"ט]. וי"א **גם בלחש יאמרו ותן ברכה**, משום שהלחש היא כהכנה ולשגרו בהנוסח לחזרת הש"ץ [אגר"מ ח"ב כ"ט, קובץ לתורה ולהוראה ח"ז עמ' כ"ט].
- לג. הנוסע **במטוס לאחר ז' חשון**, ויש במנין בני א"י ובני חו"ל, ישתדל שהחזן יהיה מרוב המנין, ולכן אם רוב המנין אומרים כבני חו"ל יאמר רק ותן ברכה [אשרי האיש פ"כ כ"ט].

שיגמור את כולה, דבכה"ג יצטרך להתחיל מחדש.

- לו. ואם אין לו האפשרות לכך **יכול לשאול אפילו מהם הדין בפה** [מ"ב ק"ד סק"ב בשם החי"א]. ואם יש לו האפשרות **לשאול בכתב**, יתכן שעדיף טפי [מסגרת זהב על קשו"ע י"ח סק"ג].
- לז. אם אין לו גם האי אפשרות, **יכול לטלפן לחכם לברר הדין**, (ואם אפשר בצנעה משום מראית עין, חילול ה', ולפני עור וכו').

להערות והארות או להירשם נא לשלוח
LISHKASHAPOSKIM@GMAIL.COM

נתעורר ספק באמצע התפלה

- לד. העומד בתפלה ונסתפק **באיזה דין איך יתפלל**, (אינו מוגבל להזכרת ושאילת גשמים), וכגון ששכח או טעה בדיני תפלה, אם יש לו מקום לברר על מקומו, כגון **לעיין בקיצורי הלכות הנמצאות מודפסים בסידורים**, ודאי יברר הדין כן.
- לה. ואם אין לו האפשרות על מקומו, **מותר לילך ממקומו למקום מיוחד, ולעיין שם בספר**. ועכ"פ ידקדק שלא ישאר שם לאורך זמן של בכדי